

SZLÁV SZOMSZÉDOK – A FILOLÓGUS SZEMÉVEL

PÁTROVICS PÉTER

Nyomárkay István akadémikus, nyelvészprofesszor neve szakmai körökben jól cseng, hiszen a szlavisztika határainkon túl is ismert és elismert kutatójáról van szó, aki nemcsak több tanulmánykötetet és számtalan szócikket jegyez, hanem nyelvtanok, szótárak, valamint egy nemrégiben megjelent horvát és szerb nyelvtörténeti munka szerzője is. A professzor jelen – hangsúlyozottan ismeretterjesztő jellegű – munkájában¹ arra vállalkozott, hogy a velünk szomszédos szláv nyelvekről és népekről, valamint a szlávok magyarságképéről szóló ismereteket, saját kutatási eredményeinek egy részét is felhasználva, a szélesebb nagyközönség számára érthető formában közreadja.

A kötet létjogosultságát leginkább hiánypótló jellege indokolja, hiszen amint a szerző művének bevezetőjében írja: „*Szláv szomszédainkról vajmi keveset tudunk (ők sem tudnak többet rólunk), és sok esetben ez a kevés is kölcsönös félreértéseken, hiedelmeken alapul. A tévhitek, félinformációk és negatív kicsengésű általánosítások elkerülhetők, ha szomszédainkról több közvetlen, első kézből szerzett tapasztalattal és tudással rendelkezünk, ha legalább nagy vonásokban ismereteket szerzünk közös vagy sok ponton érintkező történelmünkről, és – nem utolsósorban – ha megismerjük (netalán bizonyos szinten el is sajátítjuk) egymás nyelvét*” (8.).

Éppen ez utóbbira (ti. a szláv nyelvekre) vonatkozóan szolgál praktikus információkkal a könyv első fejezete (*A magyarok és a szláv nyelvek. Nehezek-e a szláv nyelvek?* [10–12.]), amely dióhéjban foglalja össze mindazt, amit a szláv nyelvek grammatikai szerkezetéről és kategóriáiról első megközelítésben tudni érdemes. Az ezután következő hosszabb-rövidebb fejezetek mindegyike valamilyen a szláv nyelvekhez köthető kérdéssel foglalkozik. *Az európai nyelvek szellemi rokonsága* (13–14.) című részben egy-egy szó (*vonat, ablak*) és ezek európai nyelvekben föllelhető, képzésüket tekintve hasonló szemléletről árulkodó megfelelői szerepelnek a szerző által „szellemi rokonságnak” nevezett jelenség illusztrációjaként. *A Szláv szomszédaink ma* (15.) rövid körkép jelenlegi szláv szomszédainkról. *A szláv nyelvek oktatása. Kölcsönös szomszédkép* (16–23.) című, az előzőeknél hosszabb rész több ismert író (*Németh László, Herczeg Ferenc*, a horvátok közül *Ljudevit Gaj*) reflexióit, közismert szólásokat, érdekes történelmi epizódokat, olykor pedig egyéni élményanyagot is felhasználva fest vázlatos képet arról, hogy mit gondoltak, gondolnak a magyarok a szlávokról és a szlávok rólunk, nem elhallgatva az esetenként bántóan magyarelles véleményeket sem (21.). Ugyanebben a fejezetben esik szó röviden a szláv nyelvek magyarországi oktatásának kezdeteiről, arról, hogy a korábban Pesti, majd később Pázmány Péter nevét viselő (ma Eötvös Loránd) Tudományegyetemen már 1849 óta létezik szláv tanszék.

A következő, *Legfontosabb tudnivalók a szláv nyelvekről. „Új” szláv irodalmi nyelvek* című rész (24–34.) a szláv nyelvek hagyományos, nyugati, déli és keleti csoportra való

¹ Nyomárkay István: *Szláv szomszédaink*. Pont Könyvek 5. Akadémiai Kiadó, Bp., 2013. 138 p.

felosztását ismerteti, valamint a konvergens–divergens tendenciák kettősségében gazdag példaanyaggal illusztrálva mutatja be az igen összetett szerbhorvát nyelvkérdést, annak számos nyelvi- és nyelven kívüli vonatkozásával. A szerző eközben olyan, ún. „mikrostandard” nyelvek helyzetére is kitér, mint amilyen a ruszin vagy a burgenlandi horvát (32–33.). A fejezetben ezeken kívül olvashatunk még nemcsak az ukránról, hanem többek között a kasub, a felső- és az alsószorb, valamint a fehérorosz, a bosnyák és a montenegrói nyelvről is. Ez utóbbiakat jelenleg több nyelvész még „bizonytalan helyzetűnek” tartja. Mindezzel kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy a fentebb felsorolt nyelvekről a mai magyar átlagember szinte semmilyen ismerettel nem rendelkezik, de a kötetnek ebben a részében elmondottak a más területre szakosodott nyelvészek számára is szolgálhatnak újdonsággal. Ezt a fejezetet a szláv országok népességéről szóló aktuális adatok zárják.

A következő, *A szláv nyelvek a múltban és a jelenben. Az orosz nyelv* (35–36.) című rész a szláv nyelveket, (főként az orosz) ért kulturális és idegen nyelvi hatásokról számol be röviden, ugyanitt a szláv nyelvek európai oktatásának, ezen belül is főként az oroszoktatás helyzetéről is találunk információkat. A kötet további részében a szerző három fejezetben az indoeurópai nyelvcsalád fogalmát és kutatásának történetét tárgyalja, valamint szól az e családhoz tartozó szláv nyelvek közötti szókincsbeli eltérésekről és azok mértékéről. Az első két fejezetben, az *Egy kis nyelvtörténet. A szláv népek és nyelvek mint az indoeurópai nép- és nyelvcsalád tagjai* (37–42.) és *A szláv írás. A szláv nyelvek és az indoeurópai nyelvcsalád* (43–48.) az olvasónak alkalma nyílik megismerkedni magának a „szláv” szónak és az egyes szláv népek változatos elnevezéseinek az etimológiájával, a szláv írásrendszerek kialakulásának történetével, illetve a „kiejtés szerinti írás elvével”, mint a szláv helyesírások meghatározó jellemzőjével. A harmadik rész *Az indoeurópai népek őshazája* (49–52.), az indoeurópai népek őshazájának nyelvi adatok alapján történő területi behatárolásával, illetve a feltételezett indoeurópai nyelvi egység felbomlásával, a szlávok lehetséges földrajzi elhelyezkedésével foglalkozik nyelvi bizonyítékokra és történeti forrásokra támaszkodva. A következő két fejezet *Horvátok, szerbek, szlovének, szlovákok* (53–59.), valamint a *Legkorábbi kapcsolataink a szláv nyelvekkel. Szláv jövevényszavaink* (60–69.) a címben megjelölt szláv népek történelmének igen korai szakaszával, a magyaroknak e népekkel kiépült kapcsolataival, valamint e kapcsolatok nyelvi lenyomatával, jövevényszavaink ősi rétegével ismerteti meg az olvasót. Olyan szláv nyelveket nem ismerő, laikusok által sokszor magyarnak tartott (valójában szláv eredetű) szavakról esik itt szó, mint pl. *gatyra, kovács, mezsgye, parázs, pince, per, rend, rozsdá, szoba, szoknya, udvar, vacsora, sőt, a szintén szláv átvételnek számító kótyavetye* (vö. *elkótyavetyél*) és *dáridó* szavakról is. Egy érdekes nyelvi jelenségre, a tükörfordítások kérdésére hívja fel a figyelmet a *Más típusú szláv nyelvi hatás. Utánzások, szláv tükörszavak a magyarban* című fejezet (70–76.). Szintén a magyar-szláv (főként a magyar-horvát, esetenként szlovák) nyelvi kapcsolatokat mutatják be a munka soron következő részei: *Magyar-szláv nyelvi hatások* (77–78.), *Magyar szavak régi horvát szótárakban* (79–87.), *Magyar szavak magyarországi szláv nyelvjárásokban* (88–92.). *Az európai nyelvek „szellemi rokonsága” közös szemléleten alapuló kifejezésekben* (93–99.) című fejezet a kötet elején egyszer már fölvetett gondolatot bontja ki teljesebben, gazdagabb nyelvi (olykor szaknyelvi [94.]) anyaggal illusztrálva azt.

A középkori világi irodalom egy népszerű művéről, a ma már csak fordításokban létező Trója-regényről is szól egy rövid fejezet. Ebben a szerző arra a bravúros filológiai oknyomozó munkára hívja fel a figyelmet, amelyet egykor *Hadrovics László* akadémikus végzett el, bebizonyítva, hogy az említett regény szláv fordításainak közös forrása minden bizonnyal egy magyar szöveg volt (*Régi magyar-horvát kapcsolatok. Egy mű, amelynek eredetije elveszett, de fordítása(i) megvan(nak)* [100–102.]). Az ezt követő fejezetek a magyar-horvát, magyar-szerb történelmi kapcsolatokkal, ezek nyelvi vonatkozásaival, valamint a horvátok és a szerbek (rövid terjedelemben a szlovákok [134.]) magyarsággépének alakulásával foglalkoznak, a középkortól a 18-19. századon át egészen az újabb kori események időszakáig, különös tekintettel a nyelvújítás korára. E korszak nyelvi szempontból fontos történéseinek a szerző egy külön fejezetet szentel *Nyelvújítási törekvések és eredmények* (115–122.) címmel. A kötetet *Befejezés* (135.) és irodalomjegyzék (136–138.) zárja.

Összegzésképpen elmondható, hogy a fentebb ismertetett kötet olyan kompendium, amely méltán tarthat számot a nagyközönség érdeklődésére, de jó szívvel ajánlható leendő szlavistáknak is, kiváltképp leendő kroatisták forgathatják haszonnal.

A Bod Péter Országos Könyvtárhasználati Verseny I. kategóriájának (7-8. évf.) győztesei (Fotó: Molnár Imre)